

Komuna i komunisti¹

Uroš Trbović

1.

1. Historijski je neizvjesno da li je prije postojala komuna ili komunisti, ili su naprotiv ovi praktični pojmovi nastali paralelno u vidu unutrašnjeg bunta čovjeka na omrznuti mu klasni poredak. Neovisno od vremenskog određenja njihovog nastanka, izvjesno je da su i komuna i komunisti bili revolucionarni bljesak na tamnoj pozadini klasnog društva, prevratnička snaga iz starog u novo društvo, koja treba da oslobodi kolosalnu graditeljsku energiju čovječanstva, odnosno, poznato je da su to organizirani ljudi intimno i javno skloni da pomognu bližnjima i sebi u polučenu nečeg boljeg, egzistencijalno sigurnijeg nego što je to opskurna svakodnevnost prožeta zebnjom i golom borbom za egzistencijalni minimum čovjeka.

2. Novovjeko značenje komune mogli bismo sistematizirati u dvije kardinalne grupe.

3. S jedne strane postoji babuvistički koncept potrošačkih zadruha (komuna) prvotno eksponiran u programu komunističkih zavjerenika²) koji su u svojoj naivnoj iskrenosti bezazleno pod proletarijatom podrazumijevali samo sirotinju, odnosno odrpanu gomilu nastalu kao negativni rezultat nagomilavanja klasnog bogatstva i vjerojatno iz tog njenog proturječnog statusa smatrana je za glavnu snagu naivnog komunizma. U svojoj historijskoj us trajnosti babuvistički koncept izjednačava sve ljude s horizontalom sirotinjskih potreba opredijelivši se s time više za kršćansko milosrđe nego za komunistički humanizam. Jedina ozbiljna nijansa toga koncepta jest ukidanje privatnog vlasništva, ali na prudonistički način, tj. da se preferira samo potrošnja. Konačni rezultat ovog ukidanja bilo bi ostvarenje komunizma u vidu potrošačkih zadruga (komuna). Komunističke ideje konzupcionog društva i ideje komune kao potrošačke zadruge, dobivajući više ili manje na intenzitetu, naišle su na prihvatanje od proleterijata, te vrludajući od programa francuskih socijaldemokrata XIX st. našle su se u čartističkom pokretu Engleske da bi, najzad, u kineskim komunama poprimile sasvim ozbiljne razmjere općeg praznovjerja u snagu potrošačkih komuna kao posljednje amajlije protiv današnjeg kapitalizma.

4. Druga kardinalna grupa ovih ideja započinje s blankistima — kao glavnom komunističkom snagom Pariske komune — revo-

1) Komuna i komunisti su riječi koje imaju isti korijen.

2) »Conspiration des Egaux« (zavjera jednakih) nastala za vrijeme Direktorijuma. Up. knjigu Partija proletarijata, Bgd, 1966, str. IX.

lucionarima bez straha i mane čije ideje, preko međunarodnog radničkog udruženja,³⁾ Lenjinovih boljševika kao »profesionalnih revolucionera« koji nisu krzmati pred beznađežnošću klasnog sudara prsa u prsa, pa preko Komunističke partije Jugoslavije, uspijevaju se održati u revolucionarnoj neokrnjenosti svodeći se u osnovi na *rat rada protiv kapitala*, a u političku zamjenu za kapitalističku organizaciju nude proletersku zajednicu (*Gemeinwesen*), odnosno komunu. Komunističke ideje revolucionarnog proletarijata koji ne može izgubiti ništa a dobit će sve⁴⁾ i ideje o komuni kao dosljedno sprovedenom konventskom sistemu, od Pariske komune — koja nije bila samo »juriš na nebo« (Marx Kugelmann) već proleterska cijena za uspostavljanje poretka radničkog samoupravljanja — preko Lenjinovih sovjeta i našeg komunalnog uređenja, ostaju mahom iste po osnovnoj ideji komune kao vladavine proizvođača u svojstvu radničke klase, odnosno njene djelatnosti radničkog samoupravljanja, sa znatnijim ili sitnijim odstupanjima od glavnog uzora, tj. Pariske komune. Sinteza ovih ideja misaonog komunizma⁵⁾ jest preokretanje historije proizvodnih snaga u historiju čovjeka, dakle u ljudsku historiju koja se ne sastoji od ratova, kraljeva, godina i statističkih brojaka, već od djelatnosti čovjeka putem samog čovjeka. Budući da je osnovni lajtmotiv historije proizvodnih snaga stvar, odnosno profit, nagomilavanje dobara u malo ruku, dakle na proizvodima, ili na stepenu materijalne relevancije neke zemlje koja se ispoljava kao objektivna datost, kao uvjeti objektivnih zakonitosti, to komunisti dovitljivo izlaze iz ove silesije objektivnih zakonomjernosti s naglašavanjem subjekta, s isturivanjem čovjeka i njegove graditeljske uloge u historiji.

Iz suprotstavljanja čovjeka tupoj materijalnoj sili kapitala proizlaze i osnovna načela ljudske historije koju se pokušava ina-ugurirati ovom drugom kardinalnom grupom.

To su prima facie *revolucionarnost* komunista jer je kidanje korelacija s dotadašnjim načinom proizvodnje doista epohalni prevrat koji započinje smionim čarkama kao što su npr. diverzije da bi kasnije prerasla u nemilosrdno rušenje dotadašnjeg klasnog poretka kao političkog izraza za vladavinu historije proizvodnih snaga. Stoga nema revolucionarnosti bez ukazivanja na čovjeka niti ima ukazivanja na čovjeka bez komunističkog revolucionarnog mijenjanja historije proizvodnih snaga.

Ovu revolucionarnost komunisti postižu *demitologiziranom* sviješću koja se modalno postiže reformom dotadašnjih vrijednosti, odbacivanjem ukorijenjenih predrasuda, da bi bili praktično opremljeni i misaono osposobljeni za tu revolucionarnu historijsku ulogu.

3) Prva i Druga internacionala.

4) Iz Manifesta komunističke partije, tzv. K Marx — F. Engels: Izabrana djela, I dio, »Kultura«, 1949, str. 44.

5) Izvedeno iz riječi nemisaoni komunizam, Rani radovi, »Naprijed«, Zgb, 1961, str. 240.

Napokon, treće načelo ljudske historije jest *demokracija* koja se kroz historiju proizvodnih snaga proteže više kao siva nit, kao magluština na budućim horizontima društvenih uređenja — nego kao crvena nit, dakle revolucionarno. Komunistima je potrebna demokracija kao posljedica forsiranja čovjeka, proletera, a ne kapitala, iz razloga jer demokracija uvijek ukazuje ad hominem odnosno na vladavinu naroda, a ne na vladavinu aristokratske manjine koja je samo oskudni i nesveobuhvatni politički izraz za imaoce stvari, za vlasnike, za vladavinu vlasnika sredstava za proizvodnju, a što samo personalno izražava stanje historije proizvodnih snaga. Naprotiv, demokracija kroz koju se suprotstavlja živa, ljudska sila tupoj materijalnoj isli kapitala jest komuna.⁶⁾ Upravo kroz nju dolaze do punog izražaja reformirana svijest komunista i njihova revolucionarnost.

2.

1. Naša komuna kao tendencijski oblik mijene politike u socijalističku demokraciju⁷⁾ počiva na dvije intencije.

2. S jedne strane nastala na inicijativu SK, gdje komunisti kroz njene institucionalne optimume historijski posreduju djelujući svjesno u ekonomskom metežu, pretvarajući riječi u djela a djela u demitologiziranu svijest, komuna se sve više ispoljava kao definitivni cilj djelovanja komunista te postoji praktična bojazan da u svojoj naprednosti — *progresivnost komune* kao manje ili više razvijenije socijalističke demokracije bude izjednačena s konačnom *progresivnošću SK*. Ako je progresivnost SK pobliže određena kao revolucionarna sposobnost njegovih članova — da stvaraju ljudsku historiju, tada se ta progresivnost nipošto ne bi smjela fiksirati samo za progresivnost komune.

Iz činjenice da se socijalistički odnosi još uvijek ne stvaraju stihijno, već naprotiv svjesno, putem akcije komunista koja otklanja uljuljkivanje u primamljivu bezbrižnost, proizlazi i konkretna, realna demitologizirana *svijest komunista* u obliku stalne odgovornosti za daljnji napredak komune.

Naime, demitologizirana svijest komunista jest apstraktna formula koja teorijski kao diferentia specifica lebdi između komunista i »običnih smrtnika«. No kada se ona materijalizira, postaje na današnjem stepenu razvitka komune *odgovornost* sviju za razvitak svakog člana komune i odgovornost svakog člana za razvitak svih članova komunalne zajednice. Odgovornost sviju za svakog

6) »Kao politički oblik upravljanja . . . komuna predstavlja najizrazitiju instituciju neposredne socijalističke demokratije, koja ostvaruje vladavinu radnog naroda preko samih radnih ljudi i za njih same« (Program SKJ, »Kultura«, Bgd, 1958, str. 349).

7) Tako E. Kardelj govoreći o našim narodnim odborima kaže da se tu radi »o jednoj formi socijalističke demokratije tipa Pariske komune ili svjetske vlasti . . .« (Up. E. Kardelj: O narodnoj demokratiji u Jugoslaviji, str. 7).

i odgovornost svakog za sve nije otriježnjavanje od revolucionarnog patosa, već naprotiv provođenje načela revolucionarnosti u obliku solidarnosti, odnosno u obliku zajednice samoupravljača, jer je samo tako strukturalna odgovornost jedini garant za izbacivanje čovjeka na površinu historijskog zbivanja. Stoga nema komunističke odgovornosti bez razvoja *zajednice* niti postoji razvoj zajednice bez razvika samoupravljača. Komuna je praksa te odgovornosti a komunisti su njena teorija. Odgovornost je stepen razvijenosti socijalističke demokracije a stepen razvijenosti socijalističke demokracije jest svijest ne samo komunista već i samoupravljača.

Dilema pred kojom se mogu naći komunisti jest: da li je komuna proleterska država kao konkretni rezultat prevrata iz historije proizvodnih snaga u historiju ljudi, ili je naprotiv komuna lokalna zajednica koja funkcionalno treba povećati autonomnost vis-à-vis centralnih državnih organa, što opet čini drugu intenciju razvoja komune.

3. S druge strane, komuna poprma praktične namjere, k manje ili više uspjelom ostvarenju lokalne zajednice gdje je zajednica samoupravljača, odnosno socijalistička demokracija ostvarena samo u lokalnim poslovima, te se shodno tome upečatljivo nameće pitanje stava komunista prema toj oskudnoj i parcijalnoj zajednici.

Naime, raštrkane i sa samoupravnim nadležnostima osamostaljene komune idealan su okvir za uspostavljanje izolacije između ljudi, građana i samoupravljača čime se ostvaruje lokalna zajednica kao niz razmravljenih društvenih dijelova. Dok lokalna zajednica egzistira na opreci između centralnih i lokalnih nadležnosti ispoljenih kroz garanciju samoupravnih nadležnosti lokalne zajednice, dotle komuna može egzistirati samo na *istorodnosti* društvenog odnosa ispoljenog kroz radničko, odnosno društveno samoupravljanje. Kao što lokalna zajednica egzistira na postojanju centralnih nadležnosti organa političke države, tako i centralni organi egzistiraju na samoupravnosti lokalne zajednice koja nije ništa drugo nego odvojenost između lokalnih zajednica, provedena kroz garanciju samoupravnih prava. Samoupravno pravo jedne lokalne zajednice isključuje samoupravno pravo druge lokalne zajednice čime se ostvaruju mogućnosti da centralni organi vješto balansiraju na tim proturječnostima. Ovakav proturječan odnos između lokalnih zajednica uvijek traži intervenciju trećeg, tj. centralnih organa. Ukupnost ovih odnosa čini vertikalne spratove hijerarhijske države koju nazivamo politička država.

Naprotiv, tamo gdje postoji međusobno povezan i direktan odnos između lokalnih zajednica u obliku zajedničkog interesa (npr. izgradnja bolnice, škole itd.) tu po pravilu je isključeno mišanje trećeg.

Upravo na ovim zajedničkim interesima crpi svoju egzistenciju komuna kao demokratska djelatnost *svih* zainteresiranih sa-

moupravljača, a ne samoupravljača čija je aktivnost centralne i lokalne nadležnosti, što čini treći globalni element ljudske historije: demokracije. U njoj komunisti nalaze pogodan okvir za svoju akciju razvijajući i komunu kao demokratsku zajednicu u smjeru nadilaženja lokalne zajednice na taj način da lome izoliranost lokalnih zajednica kroz društveno vlasništvo, što znači da ličnoj korisnosti suprotstavljaju društvenu dobit, klasnom posjedovanju stvari društveno zadovoljenje potreba, društveni interes privatnom čovjekov položaj klasnom, konkretnu djelatnost apstraktnoj aktivnosti, solidarnost samoupravljača birokratskom egoizmu, socijalno državnom, istinu ideologiji, stvarnu zajednicu iluzornoj zajednici, neposredno posrednom, vladavinu samoupravljača vladavini u ime samoupravljača.

4. Ukratko, danas je korelativan odnos između komune i komunista aktuelan u obliku relacije komunisti—samoupravljanje koja se ispoljava kao ostvarenje socijalističke demokracije. Naime, vladavina samoupravljača putem samih samoupravljača pretpostavlja donekle mijenu komuniste od člana i rukovodioca u konkretnog realizatora neposrednog samoupravljanja u svojstvu samoupravljača. Budući da je, naime, samoupravljanje koncipirano kao neprikosnovena autonomnost — što naravno nije u potpunosti provedivo jer se ništa ne ukazuje kao apsolutno samostalno — komunistima ništa drugo ne preostaje već da vode bitku na poprištu samoupravljačkih odnosa u svojstvu autorstva u samoupravljanju. Ovo svojstvo komunista kao samoupravljača ima za posljedicu da je akcenat na članstvu SK, a ne isključivo na rukovodećim članovima SK.

Ovakva djelatnost komunista, naravno, ima i posljedice na promjenu metode rada SK, što je posebna tema, koja ima dodirne tačke s fenomenom socijalističke demokracije i to u onom dijelu u kojem je aktivnost člana SK ujedno i socijalistička demokracija. Aktivnost člana SK jest socijalistička demokracija ukoliko označava sveukupno *demokratsko* angažiranje članstva u fenomenu samoupravljanja s kojim angažmanom se ostvaruje konkretna, realna zajednica umjesto apstraktne, iluzorne zajednice.

5. Budući da je komuna pobježe određena kao osnovna društveno-politička zajednica,⁸⁾ to komunisti kao zajedničari⁹⁾ nalaze pogodan okvir u njoj kao zajednici da realiziraju bar djelimično svoju historijsku zadaću. Komunisti kao zajedničari ne djeluju samo kroz zbor birača, mjesnu zajednicu ili općinsku skupštinu već i kroz javno mnjenje komune, dakle kroz one institucije koje čine sastavni dio socijalističke demokracije. Djelatnosti tih institucija su vlast i samoupravljanje koje se normativno izražavaju kao prava i dužnosti.

8) Up. Ustav SFRJ, čl. 96.

9) Po našoj interpretaciji suvremeni izraz komunisti dolazi od riječi *commune* tj. zajednice.

Iz ustavne postavke da vlast i samoupravljanje, prava i dužnosti komune ne vrši samo općinska skupština već i građani¹⁰⁾ proizlazi i uklopljavanje komunista u tako koncipiranu zajednicu, koja se može ostvariti neposrednom općinskom skupštinom. Ona se s više dovitljivosti i revolucionarnosti može realizirati kao ukupnost svih punoljetnih građana jedne komune s čime bi se otklonilo eksponiranje općinske skupštine kao organa vlasti spram građana samoupravljača. Iz činjenice da se općinska skupština više afirmirala kao organ vlasti nego kao mjesto za samoupravljački dogovor i udruženo općinsko djelovanje samoupravljača, proizlazio je i oprečan odnos između samoupravljanja i vlasti. S razvitkom samoupravljanja i ovaj odnos treba da bude prevaziđen u obliku neposredne općinske skupštine.

Posredna općinska skupština je potrebna samoupravljačima sve do tog momenta dok samoupravljački interes nije postao opći, tačnije neposredni *zajednički* interes. Tada kada je samoupravljački interes postao zajednički interes cijele komune, razumljivo je da i općinska skupština treba da postaje sve neposrednija, zajednička ustanova svih građana, gdje je interes građana samoupravljača ujedno i interes općinske skupštine. Vlast postaje samoupravljanje na taj način da je dostupna svakom samoupravljaču.

Stoga predlažemo:

Tamo gdje zbog tehničko-institucionalnih ili kvantitativnih poteškoća nije moguće provesti neposrednu općinsku skupštinu u cijelosti, da se formiraju *neposredne delegacije građana* i komunista dovoljno zainteresirane i kvalifikativno osposobljene za raspravljanje o pojedinim tačkama dnevnog reda općinske skupštine koje se odnose na zajedničke interese samoupravljača.

Isto tako postoji mogućnost da se kroz optimalno angažiranje javnog mnjenja komune, kojeg sačinjavaju građani i komunisti, iskreno ostvaruje proces animiranja i konzultiranja javnosti što bi imalo za posljedicu javnost rada općinske skupštine kao prvom preduvjetu za neposredno odlučivanje samoupravljača iz čega bi opet proizišla i kontrola građana nad radom skupštine. Građanin može da zauzima stav, da vrši kontrolu nad onim s čim je upoznat, a upoznat je s onim što je javno izneseno.

Ovo je smjer neposrednosti samoupravljanja i razvitka socijalističke demokracije na taj način da se građani približuju općinskoj skupštini.

Naprotiv, moguć je i obrnuti proces, da se općinsku skupštinu približi na domak utjecaja građana na taj način da se, npr. sjednice općinske skupštine održavaju izvan općinske zgrade, konkretno na zborovima birača, u radnoj organizaciji tada, kada je riječ o takvom dnevnom redu koji interesira građane i komuniste radne organizacije ili zbora birača. S tim bi se općinska skupština znatno približila neposrednosti, jer bi politički i samoupravljački organ

10) Izvedeno iz čl. 96. Ustava SFRJ.

općine postala čitava zajednica komune. Isto tako bi zajednica komune bila ujedno političko-samoupravljački organ.

Dovođenje do identičnosti vlasti i samoupravljanja s uobičajenom i svakodnevnom aktivnošću građana i komunista nije utopijski san, ako ljudi koji provode tu identičnost nisu vizionari već realisti i revolucionari.

6. Ova identičnost nosilaca vlasti i samoupravljača može se realizirati pod pretpostavkom postojanja društvenog vlasništva, dakle, gdje subjekt i objekt rada, radnici i kapital, nisu u odnosu mržnje i ravnodušnosti, već u odnosu identičnosti. Samoupravljač je stvaralac i raspodjeljivač proizvoda. Ova istorodnost počiva na društvenom vlasništvu kao organizaciji rada u obliku slobodnog i udruženog rada.

Dok je pretpostavka građanskog političkog sistema organizacija rada kao *najamnog rada*, gdje su lokalna zajednica i centralni organi samo funkcije u službi takve najamne organizacije rada, dakle kapitala, a skupštine lokalnih zajednica se pojavljuju u najboljem slučaju kao subjektivni izraz koji ukazuje ad personam na vlasnike kapitala, dotle je pretpostavka komune organizacija rada kao *slobodnog udruženog rada*, gdje je naprotiv kapital funkcija, odnosno *sredstvo* zajednice samoupravljača.

Dok je, dakle, u građanskom društvu lokalna zajednica funkcija kapitala, jedan od oblika kroz koju se rasprostire proizvodnja organizirana na kapitalu, dotle je u komuni kapital funkcija i sredstvo raspodjele i upravljanja zajednice samoupravljača.

Stoga i skupština komune nije samo puki politički izraz za vlasnike kapitala ili njegove supstituente birokrate kao »monopolne upravljače«,¹¹⁾ već demokratski okvir za ostvarenje autorstva u samoupravljanju s raspodjelom društvenog kapitala.

Tek kada skupština postane neposredni, demokratski okvir raspodjele i upravljanja udruženih samoupravljača s društvenim kapitalom, tek tada će biti dovršena identičnost između vlasti i samoupravljanja. Ovo je moguće provesti konkretno iz već postojećih podudarnosti u našem društvu koje postoje između rada i radnika, komunista i komune, samoupravljanja i samoupravljača, demokracije i demosa. Iz ovih podudarnosti proizilaze i konsekvence za općinsku skupštinu. Ako naime, građani treba da biraju svoje predstavnike u općinsku skupštinu, tada se prećutno priznaje da prethodno spomenute podudarnosti ne postoje, odnosno priznaje se da općinska skupština nije neposredna samoupravljačka i udružena djelatnost, već naprotiv posredna, predstavnička aktivnost koja se obavlja u formi odbornika. Drugim riječima, da je općinska skupština njihova *vlastita* djelatnost, njihova *udružena* aktivnost, tada je ne bi od sebe udaljavali institutom predstavnici

11) Program SKJ. Bgd, 1958. str. 323.

štva i konkretnih odbornika koji će ih valjano ili rđavo zastupati, već bi je zadržali kod sebe i udruženo vršili tu općinsko-skupštinsku djelatnost. Budući da je općinska skupština kao neposredna djelatnost, upravo njihova djelatnost, tada je oni sami i vrše.

7. Zasebno je pitanje političko-izvršne vlasti — kao dijela socijalističke demokracije — u sadržaju privredne reforme, koja znači zamjenu političkog odnosa s ekonomskim odnosima, te u tom kontekstu nameće se pitanje da li personalno to znači zamjenu općinske uprave s radničkim samoupravljanjem, odnosno sa samoupravljačima. Tačnije: da li konsekventna primjena privredne reforme znači vraćanje društvenih djelatnosti pod državnom upravom društvu, odnosno samoupravljačima.

8. Ukratko: komuna i komunisti su takva relacija koja otvara a ne zatvara putove socijalističke demokracije i ostvarenje konačnog cilja u obliku potpunog oslobođenja čovjeka.